

folytatni magát, tisztulásra és enyhülés-
ra.”

Leszűkíteniék a regény mondanivaló-
ját, ha benne — mint egyik ismertetője
teszi — csupán a férfi és nő konfliktusá-
nak megismétlődését látnánk. Ezen kí-
vül arra a belső fejlődési folyamatra
kell figyelniük, amely Ágnes elhatáro-
zását, életprogramját végül kialakítja.
Nem hibája tehát, hanem erénye a szer-
kesztésnek, hogy a második kötetben
Kertész és Kertészné sorsa háttérbe szo-
rul, és lényegében minden történés a re-
gényben Ágnes lelkivilágának megér-
téséhez illusztrációul szolgál. Van-e hi-
tele az Ágnes által képviselt messianiz-
musnak? A krisztusi jóság mögött jelen
esetben ott áll-e a krisztusi szenvedés?
— kérdi Gyurkó László az Élet
és Irodalomban közölt (1965. június 5.)
ismertetésében. A keresztre feszítés
konkrétóságával ezt valóban nem mutatja
a regény, de a rendkívül érzékeny lelkű
Ágnes állandó szorongásának, szégyenér-
zésének, belső vívódásainak gondos ana-
lizise jól érzékelteti a megnyugváshoz
vezető kálvária egyes állomásait.

Valóban jogos azonban a kérdés:
„Nem kell-e majd rádöbbenie (Ágnes-
nek), hogy a jóságos irgalom nem igazi
győzelem, s nem elegendő alap a boldo-
gsághoz, sem a magáéhoz, sem az em-
beriségéhez.” (uo.)

A művészi ábrázolás magas színvo-
nala éppúgy erénye ennek a regénynek
is, mint a megelőző legjobbaknak. A
jellemzés leggyakrabban alkalmazott esz-
közei a finoman elemző, anyaltan —
olykor bravúrosan — fogalmazott belső
monológok és reflexiók. Az alakok, tá-
jak, jelenetek leírása mikroszkopikusan

részletező, mindig képszerű és hiteles.
A Kertész Ágnes „lélektana” köré sző-
vődő világ ebben a regényben szélesebb
körű, mint a *Gyász*-ban. Az egyetemi,
gimnáziumi, falusi és kórházi élet egyes
jelenetel, sőt visszaemlékezés formájá-
ban az orosz viszonyok is megelevened-
nek, viták során a velük kapcsolatos vi-
lágnézeti kérdések az egyes szereplőket
jellemző formában felszínre kerülnek.
Ennélfogva az ellenforradalmi korszak
kezdetének történelmi dokumentuma is
a regény.

A lélektani jellegből következik, hogy
az aránylag kevés külső történés igen
lassan, de mindvégig művészi ökonó-
miával bontakozik ki. A házastársak
szakítását eldöntő fordulat, az anya nél-
kül töltött karácsonyest leírása szerke-
zetileg a középpontban áll. Ez az előké-
szítő és befejező részek szimmetrikus
elrendezését, az egész mű zárt szerke-
zeti egységét és megfelelő arányait biz-
tosítja. Első pillanatra úgy érezzük, hogy
szót kellene emelnünk a pedagógiai vo-
natkozások túltengése ellen. De ha fi-
gyelembe vesszük, hogy az öregedő ta-
nár átmeneti megrokkánása az írói el-
gondolás szerint is logorrhéában, oly-
kor nehezen elviselhető körülményeske-
désben, egy különös plenitiszben jut
kifejezésre, akkor ennek a „pedagogizá-
ló” tendenciának is megérthetjük mű-
vészi funkcióját.

Külör elemzést igénylő nyelvi, stilisz-
tikai értékeinél fogva is méltán sora-
kozik az *Irgalom* Németh László nagy
regényei és mai irodalmunk kiemelkedő
alkotásai közé. (*Szépirodalmi Könyvki-
adó, 1965.*)

SÍPKA SÁNDOR

LENGYEL JÓZSEF KISREGÉNYEI

MIT BÍR AZ ÉMBER C. KÖTETÉRŐL

Már az összefoglaló cím is jelzi, hogy
a két kisregényt nem csupán a cselek-
ményszálak egymásba fonódása kapcsol-
ja össze. Az összetartozás sokkal mé-
lyebbről ered: a felvetett probléma azo-
nosságából. A két kisregény középpont-
jában az áll, hogy a háború alatti né-
met láger emberellenes erői hogyan hat-
nak két emberre, akik társadalmi hely-
zetük, műveltségük, egyéniségük alap-
ján különböznek egymástól.

A „kívülről bezárt” vagy „belülről be-
nem zárható” világ határozza meg
Banicza István és Trend Richárd életét.
Szabadságuktól megfosztva állandó ret-
tegésben, láthatatlan veszélyeknek kitéve

élnek, s ezt az életet nem lehet megszok-
ni. De lehet küzdeni ellene.

Ezt bizonyítja Banicza, a munkás, a
hazai börtönöket megjárt kommunista,
aki szívós akarattal teszi elviselhetőbbé
sorsát. Sőt néha még jó pillanatai is van-
nak. Munkájának apró részletei: az en-
gedelmeskedő csövek, a simán egymásba
illeszkedő csavarok, a tiszta hangzásba
hozott rádió már elég ahhoz, hogy egy-
egy pillanatra megfedekezék igazi hely-
zetéről, s emberivé változzon körülötte a
világ. Persze ezek csak pillanatok. De ép-
pen az a nagyszerű jellemében, hogy a
reményt sohasem veszti el teljesen.
Együtt van benne az élesség és a letom-

pultság, érzékenység és higgadság, várakozni tudás és gyors elszántság — az a sokféleség, mely a gondolkodásból ösztönné vált és gondolkodóvá tette az ösztönt.

A rosszat szívós akarattal és küzdelemmel a maguk javára fordító, az embertelen világot emberivé formáló, a jót és szépet kereső, s ezt mindig meglátó Lengyel József-i hősök sorába tartozik ő. Helyenként már-már az *Igéző*, az *Elejétől végig* s a *Kicsi mérges öregúr* hősei mellé felnövő igazi hős.

Trend Richárd a háború előtt építész-mérnök volt. Ő is szeretné a világot emberibbé tenni. Olyan várost építene, ahol minden elég közel van és minden elég távol. Ahol út és kert, víz és jólét, iskola és kórház közügy és mindenkinek magánügye is. Tervei azonban csak papíron maradnak. Sohasem mennek át három dimenzióba. Az emiatti észveszejtő fájdalom s a származása — anyja zsidó volt — miatti üldöztetés lelkileg teljesen ösztöri, s a küzdelmet feladja. A lágerban megmentésére induló Banicza emlékezetében még úgy él, mint aki monumentális egyszerűséggel rakott volna szép épületeket óriási erejű kézzel a nyugodt földre. De a tizenkettes barakkban már csak egy hitét és reményét vesztett emberroncsot talál, aki már nem akar építeni, csak élni az életet, a maga rövid hangyaéletét, akit már csupán a közlésvágy kapcsol az emberekhez. A háború után a szanatóriumba kerülve már szükségyszerűen csak távolról szemlélheti az életet, a változó világot. Útját felmérve ő maga állapítja meg, hogy nem volt meg benne az a düh és szenvedély, mellyel az igazi tehetség célja felé tör. Nem tudott benne lenni a dolgok örök

folyásában. csak irányt látni tudott, de irányt adni sohasem.

Kettőjük különböző útjának titka alapvetően abban rejlik, hogy míg Trend csak jóvá akarja tenni a világot, addig Banicza azt is tudja, hogy milyen az a világ, amit jóvá kell tenni. A társadalom törvényeivel éppúgy tisztában van, mint a börtön, a láger törvényeivel. Ezért is tud mindvégig ember maradni, s ezért nem veszti el soha szeme elől a végső célt.

A két főszereplő életútját végigkísérve, Lengyel József sok mindent mond az emberről és a világról. Mélységeket és magasságokat állít egymás mellé, más-kor pedig egy-egy apró mozdulattal, odavetett néhány szóval jellemzi alakjait vagy helyzeteket. Úgy érezzük azonban, hogy a kötetbe foglalt kisregények mégsem érik el a fentebb említett művek hatását és művészi színvonalát.

Az *Újra a kezdet* címűben például a nagyszerű indítás után elsősorban az epizódyszerű szerkesztés, a két-három szál egymás mellett futtatása okoz problémát. A Prenn Ferenc által elmesélt kalandok ugyanis megakasztják az elbeszélés lendületét, anélkül, hogy akár a szereplők jelleméhez, akár a körülmények ismeretéhez sok újat adnának. Feleslegesnek érezzük az SS Timo Stuhr megmenekülését elbeszélő részeket is, hiszen az itt leírtakban nem annyira a háború utáni Németország helyzetének és problémáinak pontos ismeretét, mint inkább a jelenből való spekulatív visszakövetkeztetést érhetjük tetten.

Mindez azonban nem változtat azon, hogy Lengyel József kisregényei igazi élményt nyújtó szép írások. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1965.*)

GÁDOROSI VASS ISTVÁN

ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY — TÚL A XX. SZÁZAD DELÉN

SZÉKELY JÁNOS: DÓZSA

1514 kitörölhetetlen évszám a magyar történelemben. Dózsa György parasztháborúja — a kortárs Taurinus óta, Eötvösön, Sárközi Györgyön keresztül — állandó témája a magyar irodalomnak. A különböző színpadi megjelenítéseken kívül a Dózsa-téma ihletője tudott lenni eposznak, regénynek, sőt a bensőségesebb lírai költeménynek is. S bár a napjainkig ható, kétségtelenül eleven történet bizonyára segítségére van az íróknak, még sem könnyű egy ilyen erős mezőnyben rajthoz állni.

Székely Dózsa-ja (melynek műfaji megjelölése poéma) méltó elődeihez. A Romániában élő költő idén harminchat éves.

Másfél évtizedes poétai munkásság áll mögötte. Első kötete *Csillagfényben* címmel 1955-ben látott napvilágot Bukarestben. Ezt újabb négy kötet követte. Érdeklődése két irányban a legkövetkezetesebb: Egyrészt szülőföldjének, Erdélynek avatott, hangulatos, félteszerető bemutatója; másrészt történelmi személyek, a Bolyaiak, szűkebb hazája hősei serkentik alkotásra.

Székely nem tartozik a ritka kivételek sorába, akiknek pályája egyértelműen fölfelé ívelő. A Bukarestben 1957-ben megjelent *Mélyvizek partján* c. kötetéhez képest az ugyanott 1962-ben kiadott *Itthon vagyok* c. kötete törést jelent.